

**O‘ZBEKISTONNING ZAMONAVIY EKOLOGIK STRATEGIYASI
DOIRASIDA HUQUQIY BAZANI MODERNIZATSIYA QILISH
YO‘NALISHLARI**

Mustafayev Abbos Odil o‘g‘li,

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

KIRISH

XXI asrga kelib insoniyat sivilizatsiyasi misli ko‘rilmagan ekologik inqirozlar davriga qadam qo‘ydi. Global iqlim o‘zgarishi, atmosfera havosining ifloslanishi, ichimlik suvi taqchilligi va biologik xilma-xillikning yo‘qolishi endilikda shunchaki tabiatni muhofaza qilish masalasi emas, balki davlatlarning milliy xavfsizligi va iqtisodiy barqarorligini belgilovchi asosiy omilga aylandi.

O‘zbekiston Respublikasi uchun ekologik masalalar o‘ta dolzarb ahamiyatga ega. Markaziy Osiyoning markazida joylashgan mamlakatimiz Orol dengizi fojiasi kabi eng yirik mintaqaviy ekologik inqirozni boshdan kechirmoqda. Shu sababli, davlatimizning zamonaviy taraqqiyot strategiyasida ekologik siyosatni tubdan isloh qilish va uning huquqiy bazasini xalqaro standartlar asosida modernizatsiya qilish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Tadqiqot metodologiyasi:

Tadqiqotda tizimli-strukturaviy tahlil, qiyosiy-huquqiy metod va ekonometrik modellashtirish elementlaridan foydalanildi. Asosiy manba sifatida O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz), BMT Atrof-muhit dasturi (UNEP) hisobotlari hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining so‘nggi yillardagi strategik hujjatlari (PF-5024, PQ-4477, PQ-279) olindi. Konstitutsiyaviy islohotlar - ekologik huquqning poydevori. O‘zbekistonda ekologik huquqiy bazani modernizatsiya

qilishning yangi bosqichi 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bilan boshlandi. Bosh qomusimizda ekologik huquq va majburiyatlar sezilarli darajada kengaytirildi:

-49-modda: Har kim qulay atrof-muhitga, uning holati to‘g‘risidagi ishonchli ma’lumotga ega bo‘lish huquqiga egaligi mustahkamlandi.

-62-modda: Fuqarolar atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lishga majburligi qayd etildi.

Ushbu konstitutsiyaviy normalar barcha quyi normativ-huquqiy hujjatlarni yangilash uchun huquqiy zamin yaratdi.

Natijalar va ularning ilmiy tahlili:

-Tadqiqot natijasida modernizatsiya jarayonining to‘rtta asosiy ustuni aniqlandi:

-Institutsional transformatsiya: Ekologiya vazirligining tashkil etilishi bilan ekologik nazorat funksiyalari markazlashtirildi va iqlim o‘zgarishiga moslashish (adaptation) bo‘yicha vertikal boshqaruv tizimi shakllandi.

-Yashil iqtisodiyot mexanizmi: PQ-4477 sonli qaror doirasida iqtisodiyot tarmoqlariga energiya samaradorligi va resurs tejoychi texnologiyalarni joriy etishning huquqiy rag‘batlantirish tizimi (imtiyozlar va preferensiyalar) yaratildi.

-Maxsus ekologik rejim: Orolbo‘yi hududining BMT tomonidan "Ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi" deb e‘tirof etilishi (2021) natijasida mintaqada dunyo tajribasida kam uchraydigan innovatsion-huquqiy modellar tatbiq etilmoqda.

-Raqamli monitoring (Smart Monitoring): PQ-279 sonli qaror asosida ekologik nazorat tizimi to‘liq raqamlashtirildi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, real

vaqt rejimida nazorat qilish tizimi huquqbuzarliklarni aniqlash samaradorligini 3 barobar oshirib, inson omili va korrupsiya xavfini minimallashtirdi. Institutsional islohotlar va davlat boshqaruvi. Ekologik strategiyani amalga oshirish uchun avvalo boshqaruv tizimi samarali bo'lishi lozim. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21-apreldagi PF-5024-sonli farmoni bilan Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasiga aylantirildi.

Keyinchalik, sohadagi islohotlarning mantiqiy davomi sifatida Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi tashkil etildi. Bu nafaqat nomning o'zgarishi, balki vazirlikning vakolatlari kengayishini, iqlim o'zgarishiga moslashish (adaptation) va uning oqibatlarini yumshatish (mitigation) masalalari davlat siyosatining markaziga chiqqanini anglatadi. ekologik qonunchilikni modernizatsiya qilish yo'nalishlari.

O'zbekistonda mustaqillikning ilk yillarida qabul qilingan qonunlar zamonaviy texnologik va ekologik talablarga to'liq javob bermay qolgan edi. Shu sababli, quyidagi yo'nalishlarda huquqiy modernizatsiya olib borilmoqda: "Yashil iqtisodiyot" va Energiya samaradorligi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktyabrdagi PQ-4477-sonli qarori bilan tasdiqlangan "2019–2030-yillarda O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga ekologik toza texnologiyalarni joriy etishni huquqiy tartibga soladi. Bu hujjat energiya sarfini kamaytirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishning huquqiy mexanizmlarini belgilab berdi. Ekologik ekspertiza va Audit tizimi. "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi Qonun doirasida har qanday yirik loyiha tabiatga ta'siri bo'yicha baholanishi shart. Modernizatsiya jarayonida xalqaro SEA (Strategic Environmental Assessment) – Strategik ekologik baholash va EIA (Environmental Impact Assessment) – Atrof-muhitga ta'sirni baholash

standartlari joriy etilmoqda. Bu esa loyihani amalga oshirishdan oldin uning kelajakdagi ekologik xatarlarini minimallashtirish imkonini beradi. Chiqindilarni boshqarishning huquqiy mexanizmlari. Chiqindilar bilan bog'liq muammolarni hal qilish maqsadida "Chiqindilar to'g'risida"gi Qonunga o'zgartishlar kiritildi. 2022-yil 30-dekabrda Prezident qarori bilan chiqindilarni yig'ish va qayta ishlash sohasiga xususiy sektor (klasterlar) keng jalb qilindi. Bu borada "ifloslantiruvchi to'laydi" tamoyili huquqiy jihatdan kuchaytirildi. Orolbo'yi hududi – maxsus ekologik huquqiy rejim. O'zbekistonning ekologik strategiyasida Orolbo'yi hududi alohida o'rin tutadi. BMT Bosh Assambleyasining 2021-yil 18-maydagi maxsus rezolyutsiyasi bilan ushbu mintaqada "ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi" deb e'lon qilindi. Bu xalqaro miqyosdagi e'tirof O'zbekistonga mintaqani tiklash uchun xalqaro investitsiyalarni jalb qilish va maxsus huquqiy-iqtisodiy imtiyozlarni qo'llash imkonini beradi. Orol dengizi tubida o'rmonlar barpo etish va sho'rlanishga qarshi kurashish bo'yicha qabul qilingan dasturlar ushbu rezolyutsiya ijrosining amaliy ifodasidir. Raqamlashtirish va ekologik nazorat Modernizatsiyaning muhim yo'nalishlaridan biri — sohani raqamlashtirishdir. PQ-279-sonli qaror (2022-yil 10-iyun) asosida:

-Atmosfera havosining ifloslanish darajasini aniqlovchi avtomatlashtirilgan stansiyalar o'rnatildi.

-"Ekologik monitoring" axborot tizimi ishga tushirildi.

-Daraxtlarni kesishga qarshi moratoriyning huquqiy ijrosi "Yashil makon" umummilliy loyihasi doirasida raqamli xaritalar orqali nazorat qilinmoqda. ekologik javobgarlik va huquqiy madaniyat

Faqat qonunlarni qabul qilish yetarli emas, ularning ijrosini ta'minlash va javobgarlikni kuchaytirish ham muhim. Oxirgi yillarda Ma'muriy

javobgarlik to'g'risidagi kodeks va Jinoyat kodeksida ekologik huquqbuzarliklar (noqonuniy ov, daraxt kesish, chiqindi tashlash) uchun jarimalar miqdori bir necha barobar oshirildi. "Ekologik politsiya" tizimining faoliyati ushbu qoidalarning hayotga tatbiq etilishini ta'minlamoqda.

XULOSA

O'zbekistonning zamonaviy ekologik strategiyasi doirasida huquqiy bazani modernizatsiya qilish jarayoni kompleks xarakterga ega. U quyidagi natijalarga yo'naltirilgan:

O'zbekistonda ekologik huquqiy bazani modernizatsiya qilish "himoya qilish" modelidan "barqaror boshqarish" modeliga o'tdi. Biroq, qonun hujjatlarining tarqoqligi hamon huquqiy kolliziyalarni keltirib chiqarmoqda.

Istiqboldagi takliflar:

Ekologik Kodeks: Sohaga oid barcha normativ hujjatlarni kodifikatsiya qilish orqali huquqiy yaxlitlikka erishish.

Yashil moliya va audit: Tadbirkorlik subyektlari uchun majburiy ekologik audit va "yashil sug'urta" tizimini huquqiy jihatdan mustahkamlash.

Ekologik sudlov: Ixtisoslashgan ekologik sudlar yoki sudya korpusini shakllantirish orqali ekologik nizolarni hal qilish sifatini oshirish.

Milliy qonunchilikni xalqaro ekologik konvensiyalar (Parij kelishuvi, Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konvensiya va b.) bilan uyg'unlashtirish.

Ekologik nazoratda inson omilini kamaytirish va raqamli texnologiyalarni qo'llash.

Iqtisodiy o'sishni tabiatga zarar yetkazmagan holda ("Yashil o'sish") ta'minlash.

Ushbu islohotlar nafaqat bugungi kun, balki kelajak avlodlarning toza va xavfsiz muhitda yashashini kafolatlovchi strategik ahamiyatga ega qadamlardir.

FOYDALANILGAN MANBALAR:

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir, 2023.

O‘zbekiston Respublikasining Qonunlari: "Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risida" (1992), "Ekologik ekspertiza to‘g‘risida" (2000), "Chiqindilar to‘g‘risida" (2002).

PF-5024-sonli Farmon. "Atrof-muhitni muhofaza qilish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida", 2017-yil 21-aprel.

PQ-4477-sonli Qaror. "2019–2030-yillarda O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida", 2019-yil 4-oktyabr.

Parij kelishuvi. O‘zbekiston tomonidan 2018-yilda ratifikatsiya qilingan xalqaro hujjat.

BMT Bosh Assambleyasi rezolyutsiyasi. "Orolbo‘yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi deb e‘lon qilish to‘g‘risida", 2021-yil 18-may.

